

Marek Saj

Poświęcanie i błogosławienie miejsc świętych

Prawo Kanoniczne : kwartalnik prawnohistoryczny 55/2, 89-104

2012

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

O. MAREK SAJ CSsR
Uniwersytet Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie

POŚWIĘCANIE I BŁOGOSŁAWIENIE MIEJSC ŚWIĘTYCH

Treść: Wstęp. – 1. Poświęcenie kościoła. – 2. Błogosławienie kościoła. – 3. Błogosławienie kaplicy. – 4. Poświęcenie i błogosławienie ołtarza. – 5. Błogosławienie cmentarza. – Zakończenie.

Wstęp

Prawodawca kodeksowy osobny tytuł w trzeciej części czwartej księgi *Kodeksu Prawa Kanonicznego* poświęcił zagadnieniu miejsc świętych. Normowane jest ono w trzydziestu dziewięciu kanonach¹. Tytuł ów został podzielony na pięć rozdziałów, w następującej kolejności: kościoły², kaplice³, sanktuaria⁴, ołtarze⁵ i cmentarze⁶. Wprowadzeniem w treść wymienionych rozdziałów są kanony o charakterze ogólnym, odnoszące się do wszystkich miejsc świętych⁷.

Miejsca święte, według definicji zawartej w kan. 1205, to te, „które przez poświęcenie lub błogosławieństwo, dokonane według przepisów ksiąg liturgicznych, przeznaczają się do kultu Bożego lub na grzebanie wiernych”⁸. Aby więc jakieś miejsce mogło być nazywane świę-

¹ Zob. *Codex Iuris Canonici auctoritate Joannis Pauli PP. II promulgatus. Kodeks Prawa Kanonicznego*. Przekład polski zatwierdzony przez Konferencję Episkopatu, Pallottinum 1984 (dalej: KPK), kan. 1205–1243.

² Tamże, kan. 1214–1222.

³ Tamże, kan. 1223–1229.

⁴ Tamże, kan. 1230–1234.

⁵ Tamże, kan. 1235–1239.

⁶ Tamże, kan. 1240–1243.

⁷ Tamże, kan. 1205–1213.

⁸ Tamże, kan. 1205. Kanon ten jest powtórzeniem identycznej normy z *Kodeksu Prawa Kanonicznego* z 1917 roku, z tą jednak zmianą, iż zamiast terminu „konse-

tym w znaczeniu kanonicznym, muszą zaistnieć trzy istotne elementy. Pierwszy to element materialny, czyli konkretne miejsce, zarówno budynek, jak i jakiś plac. Drugim jest element formalny, czyli akt władzy kościelnej, którym dane miejsce zostaje przeznaczone na stałe do sprawowania kultu lub grzebania zmarłych. Trzeci to element sakralny polegający na dokonaniu obrzędu poświęcenia lub błogosławienia, do czego potrzebna jest władza święceń⁹.

Zgodnie więc z normami kodeksowymi miejsca święte, by zostały za takie uznane, obok spełnienia dwóch innych istotnych warunków muszą być albo poświęcone, albo pobłogosławione. Inaczej, jak twierdzi Józef Krukowski, będą „miejscami pobożnymi, które również należy traktować z szacunkiem, ale nie będą one miejscami świętymi w znaczeniu prawnym”¹⁰. Miejsca święte winny być zatem poświęcone, jeśli *Kodeks* tego dla nich wymaga. Kompetentny do takiego aktu jest biskup diecezjalny oraz ci, którzy są z nim w prawie zrównani, chociaż nie są biskupami¹¹. Mogą oni taką czynność zlecić każdemu biskupowi, a także – w wyjątkowych przypadkach – nawet prezbiterowi. W takiej sytuacji poświęcenie musi mieć miejsce na terytorium podległym osobie zlecającej¹². Poświęcenie¹³ jest uroczystym i publicznym obrzędem, z którego wynikają skutki prawne w postaci przeznaczenia miejsca na cele kultu w sposób stały i wyłączny. Obrzęd ten stosuje się tylko do miejsc mających doniosłe znaczenie w życiu Kościoła partykularnego¹⁴.

kracja”, używa pojęcie „poświęcenie”. „Loca sacra ea sunt quae divino cultui fideliumve sepulturae deputantur consecratione vel benedictione quam liturgici libri ad hoc praescribunt”; *Codex Iuris Canonici Pii X Pontificis Maximi iussu digestus Benedicti Papae XV auctoritate promulgatus*, Typis Polyglottis Vaticanis 1943, kan. 1154.

⁹ Por. J. KRUKOWSKI, *Miejsca i czasy święte*, w: Komentarz do Kodeksu Prawa Kanonicznego, t. III/2, ks. IV: *Uświęcające zadanie Kościoła*, red. J. KRUKOWSKI, Pallottinum 2011, s. 428–429.

¹⁰ Tamże, s. 429.

¹¹ Por. KPK, kan. 1206. Zrównani w prawie z biskupem diecezjalnym są prałat terytorialny i opat terytorialny, wikariusz apostolski i prefekt apostolski, jak również administrator apostolski. Por. KPK, kan. 134, kan. 368, kan. 381.

¹² Tamże, kan. 1206.

¹³ Termin ten pochodzi od łacińskiego słowa *dedicatio* i oznacza poświęcenie, konsekrowanie, uświęcenie. Por. J. SONDEL, *Słownik łacińsko-polski dla prawników i historyków*, Kraków 2006, s. 255.

¹⁴ Por. J. KRUKOWSKI, *Miejsca i czasy święte*, dz. cyt., s. 429.

Drugim sposobem zyskania charakteru miejsca świętego jest błogosławieństwo. Błogosławienie miejsc świętych zarezerwowane jest ordynariuszom¹⁵. Każdy z nich może jednak do wykonania tej czynności delegować innego kapłana¹⁶. Błogosławieństwo¹⁷ jest mniej uroczystą, w porównaniu z poświęceniem, formą przeznaczenia miejsca na cele kultu. Skutkiem jego jest wyłączenie danego miejsca z użytku świeckiego i przeznaczenie go na użytek wyłącznie religijny¹⁸.

Celem zatem niniejszej refleksji jest przybliżenie przepisów dotyczących tak poświęcania, jak i błogosławienia miejsc świętych. Codzienna bowiem praktyka pokazuje, iż te dwie różne czynności niejednokrotnie są błędnie pojmowane – myli się poświęcenie z błogosławieństwem, a także z konsekracją. Przy każdym rodzaju miejsca świętego wskazany zostanie także podmiot władzy uprawniony do dokonania danego aktu.

1. Poświęcenie kościoła

Kościół jest pierwszym rodzajem miejsc świętych wymienianym przez prawodawcę w *Kodeksie Prawa Kanonicznego*. Zgodnie z zawartą w nim definicją, „kościół oznacza budowlę świętą przeznaczoną dla kultu Bożego, do której wierni mają prawo wstępu w celu wykonywania w niej kultu, zwłaszcza publicznego”¹⁹. Kościół, oprócz tego, że jest świątynią Boga zbudowaną z żywych kamieni, gdzie Ojciec doznaje czci w Duchu i prawdzie (por. J 4, 23), jest także budynkiem, „w którym gromadzi się wspólnota chrześcijańska, aby słuchać słowa Bożego, razem się modlić, przystępować do sakramentów oraz

¹⁵ Por. KPK, kan. 1207. „Pod nazwą ordynariusz rozumiani są w prawie, oprócz Biskupa Rzymskiego, biskupi diecezjalni oraz inni, którzy – choćby tylko czasowo – są przełożonymi Kościoła partykularnego lub wspólnoty do niego przyrównanej zgodnie z przepisem kan. 368, jak również ci, którzy w nich posiadają ogólną wykonawczą władzę zwyczajną, mianowicie wikariusze generalni i biskupi, a także – dla własnych członków – wyżsi przełożeni kleryckich instytutów zakonnych na prawie papieskim i kleryckich stowarzyszeń życia apostołskiego na prawie papieskim, którzy posiadają przynajmniej zwyczajną władzę wykonawczą”. Tamże, kan. 134 § 1.

¹⁶ Tamże, kan. 1207.

¹⁷ Określenie to pochodzi od łacińskiego słowa *benedictio* i oznacza błogosławieństwo, dobre wspomnienie, uwielbienie, uszczęśliwienie, poświęcenie. Por. J. SONDEL, *Słownik łacińsko-polski dla prawników i historyków*, dz. cyt., s. 105.

¹⁸ Por. J. KRUKOWSKI, *Miejsca i czasy święte*, dz. cyt., s. 430.

¹⁹ KPK, kan. 1214.

sprawować Eucharystię²⁰. „Jako widzialna budowla, dom ten jest szczególnym znakiem Kościoła pielgrzymującego na ziemi i obrazem Kościoła przebywającego w niebie”²¹.

Ze względu na pozycję prawną danej budowli będącej kościołem, a także skutki z niej wynikające, można wyróżnić kilka kategorii kościołów: katedralny, parafialny, kościół instytutu zakonnego, stowarzyszenia życia apostołskiego, kościół prałatury personalnej, kolegiacki, sanktuaryjny, kościół będący bazyliką, filialny oraz rektorski²². Choć *Kodeks* poleca poświęcać wszystkie kościoły, to jednak dwa spośród wymienionych, to jest kościół katedralny i parafialny, mają być poświęcone według uroczystego obrzędu²³. Trzeba tu koniecznie zaznaczyć, że *Obrzędy poświęcenia* nie przewidują mniej lub bardziej uroczystego sposobu poświęcenia. Można go jedynie uprościć w zależności od okoliczności i rodzaju poświęcanego kościoła. W przypadku dwóch wyszczególnionych rodzajów świątyni obrzęd ten nie powinien być upraszczany, lecz należy zastosować wszystkie jego elementy przewidziane w rytuale²⁴.

Prawodawstwo kościelne stanowi, że „jeżeli kościół powstaje jako budynek przeznaczony wyłącznie i na stałe do gromadzenia się ludu Bożego i sprawowania liturgii, wypada poświęcić go w uroczystym obrzędzie, stosowanie do starożytnego zwyczaju Kościoła”²⁵. Poświęcenia kościoła należy dokonać według przepisów zawartych w księgach liturgicznych²⁶. Służą do tego *Obrzędy poświęcenia kościoła i ołtarza*²⁷. Jest to polskie tłumaczenie tego rytuału wydanego w języku łacińskim przez Świętą Kongregację Sakramentów i Kultu Bożego 29 maja 1977 roku²⁸.

²⁰ *Obrzędy poświęcenia kościoła i ołtarza*, wyd. wzorcowe, Katowice 2001, rozdz. II, nr 1.

²¹ Tamże, rozdz. II, nr 2; por. Sobór Watykański II, Konstytucja o liturgii świętej *Sacrosanctum Concilium*, AAS 56 (1964), s. 97–138. Tekst polski w: Sobór Watykański II, *Konstytucje – Dekrety – Deklaracje*, Poznań 2002, nowe tłumaczenie, nr 6.

²² Por. *Kodeks Prawa Kanonicznego. Komentarz*, red. P. MAJER, Kraków 2011, s. 903–904.; J. KRUKOWSKI, *Miejsca i czasy święte*, dz. cyt., s. 436.

²³ Por. KPK, kan. 1217 § 2.

²⁴ Por. *Kodeks Prawa Kanonicznego. Komentarz*, dz. cyt., s. 906.

²⁵ *Obrzędy poświęcenia kościoła i ołtarza*, dz. cyt., rozdz. II, nr 2.

²⁶ Por. KPK, kan. 1205, kan. 1217 § 1.

²⁷ *Obrzędy poświęcenia kościoła i ołtarza*, dz. cyt.

²⁸ Zob. tamże, s. 7–8.

Poświęcenie kościoła, które winno mieć miejsce podczas sprawowania Eucharystii²⁹, ma odbywać się w dniu, w którym wierni będą mogli liczniej się zgromadzić. Z tego względu najbardziej odpowiednim dniem jest niedziela. Ponieważ obrzędy poświęcenia mają właściwe sobie teksty, których nie można pominąć, nie powinno się go urządzać w Triduum Paschalne, Boże Narodzenie, Objawienie i Wniebowstąpienie Pańskie, Zesłanie Ducha Świętego, Środę Popielcową, w dniach Wielkiego Tygodnia oraz w Dzień Zaduszny³⁰.

Obrzędy poświęcenia przewidują dwie sytuacje, ze względu na które należy wybrać odpowiedni sposób poświęcenia. Pierwsza odnosi się do poświęcenia kościoła, w którym nie sprawuje się jeszcze na stałe służby Bożej, czyli najczęściej nowego³¹. W takich kościołach należy w miarę możliwości unikać odprawiania Mszy św. przed poświęceniem budynku, gdyż samo poświęcenie lepiej ukaże symboliczną wymowę i znaczenie sprawowanych obrzędów³². Druga sytuacja uwzględnia natomiast poświęcenie kościoła, w którym stale sprawuje się liturgię³³. W takim wypadku wymaga się, „aby ołtarz nie był jeszcze poświęcony, gdyż zwyczaj i prawo liturgiczne słusznie zabraniają poświęcenia kościoła bez poświęcenia ołtarza, ponieważ poświęcenie ołtarza jest główną częścią całego obrzędu”³⁴. Drugi warunek poświęcenia takiego kościoła to pojawienie się w nim czegoś nowego lub zasadnicza zmiana w jego konstrukcji, na przykład budynek został całkowicie odnowiony czy przebudowany albo też zmienił się jego dotychczasowy stan prawny – na przykład kościół stał się parafialnym³⁵.

Nie podejmując innych, poza wspomnianymi wcześniej, normowanych przez prawodawstwo zagadnień związanych z kościołem, takich jak między innymi jego budowa, tytuł czy wystrój, w tym miejscu należy podkreślić osobę szafarza jego poświęcenia. Jak już wspomnia-

²⁹ *Obrzędy poświęcenia kościoła i ołtarza*, dz. cyt., rozdz. II, nr 8: „Odprawianie Mszy świętej wiąże się ściśle z obrzędami poświęcenia kościoła. Gdy więc sprawuje się poświęcenie kościoła, opuszcza się teksty liturgiczne danego dnia, a stosuje teksty własne poświęcenia, zarówno w Liturgii słowa, jak i w Liturgii Eucharystii”.

³⁰ Por. tamże, rozdz. II, nr 7.

³¹ Zob. tamże, s. 21–81.

³² Por. tamże, rozdz. III, nr 1.

³³ Zob. tamże, s. 82–115.

³⁴ Tamże, rozdz. III, nr 1.

³⁵ Por. tamże, rozdz. III nr 1.

no we wstępie, leży ono w kompetencjach biskupa diecezjalnego³⁶. W *Obrzędach* czytamy: „Biskup, któremu powierzona została troska o Kościół lokalny, powinien poświęcić Bogu nowo wybudowane kościoły w diecezji”³⁷. Taką samą władzę mają wszyscy w prawie z nim zrównani, ale *Obrzędy* o tym nie wspominają³⁸. Gdyby się zdarzyło, że sam nie może przewodniczyć takim obrzędom, może zlecić wykonanie tego innemu biskupowi³⁹. Najczęściej będzie to biskup pomocniczy z tej samej diecezji, który jest jego współpracownikiem w pasterskim posługiwaniu, lub jakikolwiek inny biskup⁴⁰. W sytuacjach nadzwyczajnych może także zlecić to prezbiterowi⁴¹, co ma być dokonane w sposób wyraźny, w formie pisemnej lub ustnej. Komentatorzy tej normy dodają, iż owym prezbiterem winien być ten, kto będzie sprawował pieczę nad tym kościołem⁴². Warto także przypomnieć za *Kodeksem*, że każdy, kto ma władzę poświęcania kościoła, może ją wykonywać jedynie na swoim terytorium⁴³. Jest to logiczną konsekwencją przepisu, według którego biskup diecezjalny i ci, którzy są z nim w prawie zrównani, są pasterzami części Ludu Bożego w granicach określonego terytorium⁴⁴.

Po akcie poświęcenia kościoła należy sporządzić w dwóch egzemplarzach dokument stwierdzający jego dokonanie. Winien on być

³⁶ Por. KPK, kan. 1206.

³⁷ *Obrzędy poświęcenia kościoła i ołtarza*, dz. cyt., rozdz. II, nr 6.

³⁸ Por. KPK, kan. 1206.

³⁹ Tamże, kan. 1206; *Obrzędy poświęcenia kościoła i ołtarza*, dz. cyt., rozdz. II, nr 6.

⁴⁰ *Obrzędy poświęcenia kościoła i ołtarza*, dz. cyt., rozdz. II, nr 6; *Kodeks Prawa Kanonicznego. Komentarz*, dz. cyt., s. 899; J. KRUKOWSKI, *Miejsca i czasy święte*, dz. cyt., s. 429.

⁴¹ Por. KPK, kan. 1169 § 1, kan. 1206.

⁴² Por. J. KRUKOWSKI, *Miejsca i czasy święte*, dz. cyt., s. 429; *Kodeks Prawa Kanonicznego. Komentarz*, dz. cyt., s. 899.

⁴³ Por. KPK, kan. 1206.

⁴⁴ Tamże, kan. 372; Sobór Watykański II, Dekret o pasterskich zadaniach biskupów w Kościele *Christus Dominus*, AAS 58 (1966), s. 673–701. Tekst polski w: Sobór Watykański II, *Konstytucje – Dekrety – Deklaracje*, dz. cyt., nowe tłumaczenie, nr 22; Paweł VI, List apostolski motu proprio *Ecclesiae Sanctae*, Przepisy wykonawcze do dekretów Soboru Watykańskiego II *Christus Dominus* i *Presbyterorum ordinis*, 6 sierpnia 1966, AAS 58 (1966), s. 758–775. Tekst polski w: Posoborowe prawodawstwo kościelne, dokumenty prawno-liturgiczne, zebrał i przetłum. E. Szałafowski, t. I, z. 1, Warszawa 1968, nr I, 4.

podpisany przez biskupa, rektora kościoła i delegatów miejscowej wspólnoty. Podaje się w nim rok, miesiąc i dzień poświęcenia, nazwisko biskupa, który dokonał obrzędu, tytuł kościoła, a także imiona męczenników lub świętych, których relikwie złożono w ołtarzu, jeśli to nastąpiło. Jeden egzemplarz ma być przechowywany w kurii diecezjalnej, drugi natomiast w archiwum poświęconego kościoła. Gdyby podczas poświęcenia miało miejsce złożenie relikwii, należy sporządzić jeszcze trzeci egzemplarz owego dokumentu, który ma być przechowywany w szkatule z relikwiami⁴⁵.

Na koniec rozważań o poświęceniu kościoła warto jeszcze zauważyć, że polskie wydanie *Obrzędów poświęcenia kościoła i ołtarza* stosuje właściwą nazwę na określenie tej czynności, czyli „poświęcenie”, tak samo jak widnieje to w *Kodeksie Prawa Kanonicznego*. Józef Bakalarz wyraźnie wyjaśnia wprowadzoną w prawie kodeksowym terminologię, zastępującą dawne pojęcie „konsekracji” aktualnym „poświęceniem”⁴⁶.

2. Błogosławienie kościoła

Oprócz poświęcenia kościoła prawodawca przewiduje także jego błogosławienie⁴⁷. Cytowany już kanonista Józef Bakalarz twierdzi, że jest ono „formą poświęcenia kościoła mniej uroczystą i niejako zastępczą. Dawniej stosowano ją często z racji stawianych przez prawo warunków ograniczających stosowanie dedykacji [...]. Obecnie, po zdecydowanym zredukowaniu tych wymogów, benedykcja staje się wyraźnie nadzwyczajną formą przeznaczenia kościoła do kultu Bożego”⁴⁸. Twierdzenie to jednak trudno obronić, studiując choćby *Obrzędy poświęcenia*, gdyż nie ma w nich rozróżnienia ani na formę zwyczajną i nadzwyczajną przeznaczenia kościoła, ani, jak już wcześ-

⁴⁵ Por. KPK, kan. 1208; *Obrzędy poświęcenia kościoła i ołtarza*, dz. cyt., rozdz. II, nr 25.

⁴⁶ Por. J. BAKALARZ, *Miejsca i czasy święte*, w: Komentarz do Kodeksu Prawa Kanonicznego, t. 3, ks. III: Nauczycielskie zadanie Kościoła, ks. IV: Uświęcające zadanie Kościoła, Lublin 1986, s. 378.

⁴⁷ KPK, kan. 1217 § 1: „Po należyтым zakończeniu budowy należy nowy kościół możliwie najszybciej poświęcić lub pobłogosławić, z zachowaniem przepisów świętej liturgii”.

⁴⁸ J. BAKALARZ, *Miejsca i czasy święte*, dz. cyt., s. 390. Stanowisko takie przyjmuje również Józef Krukowski. Zob. J. KRUKOWSKI, *Miejsca i czasy święte*, dz. cyt., s. 430, 439.

niej zaznaczono, na formę uroczystą i mniej uroczystą jego poświęcenia. *Obrzędy* te osobny rozdział poświęcają właśnie błogosławieniu kościoła, nie wypowiadając się co do formy tej czynności⁴⁹. Czym zatem jest błogosławienie kościoła i kiedy można je stosować?

Błogosławieństwo jest formą przeznaczenia budowli, w tym wypadku kościoła, na miejsce święte do sprawowania kultu Bożego⁵⁰. Nowy kościół ma być poświęcony lub pobłogosławiony. Gdyby nie mógł jeszcze być poświęcony, a istnieje potrzeba, by już sprawować w nim liturgię, wówczas należy go pobłogosławić. Pobłogosławiony kościół może później zostać poświęcony, gdy „zaistnieją w nim jakieś istotne modyfikacje pod względem architektonicznym lub zostanie przeznaczony na kościół parafialny lub katedralny”⁵¹.

W przeciwieństwie do poświęcenia, w wypadku błogosławienia kościoła prawo liturgiczne nie stawia tak wielu ograniczeń w kwestii czasu dokonania tego aktu. „Kościół [...] można błogosławić w każdym dniu, z wyjątkiem Triduum Paschalnego. Najlepiej wybrać taki dzień, w którym wierni mogą licznie się zgromadzić, przede wszystkim niedzielę, chyba że względy duszpasterskie przemawiają za wyborem innego dnia”⁵².

Zgodnie z normą *Kodeksu Prawa Kanonicznego*, szafarzem błogosławienia kościoła jest biskup diecezjalny. Nie mają tu władzy z mocy samego prawa ci, którzy są ordynariuszami. Kościoły stanowią zatem wyjątek wśród miejsc świętych, gdyż właśnie ordynariusze nie mogą ich błogosławić. Biskup diecezjalny może jednak do błogosławienia kościoła delegować jakiegoś kapłana⁵³. Jak już wspomniano, biskup diecezjalny i w prawie z nim zrównani mogą zlecić poświęcenie jakiegoś miejsca świętego innemu biskupowi lub prezbiterowi⁵⁴. Tutaj, przy błogosławieniu kościołów, prawodawca mówi o delegacji. Znaczy to,

⁴⁹ Zob. *Obrzędy poświęcenia kościoła i ołtarza*, dz. cyt., s. 162–172.

⁵⁰ Por. KPK, kan. 1205.

⁵¹ J. KRUKOWSKI, *Miejsca i czasy święte*, dz. cyt., s. 440; por. *Obrzędy poświęcenia kościoła i ołtarza*, dz. cyt., rozdz. III, nr 1.

⁵² *Obrzędy poświęcenia kościoła i ołtarza*, dz. cyt., rozdz. V, nr 3.

⁵³ Por. KPK, kan. 1207; *Obrzędy poświęcenia kościoła i ołtarza*, dz. cyt., rozdz. V, nr 2.

⁵⁴ Por. KPK, kan. 1206.

że uprawnienie błogosławienia kościołów może zostać delegowane, tak w określonym wypadku, jak też w sposób ogólny⁵⁵.

3. Błogosławienie kaplicy

Drugim rodzajem miejsc świętych wymienianym wprost przez prawodawcę kodeksowego są kaplice. Kaplica to „miejsce przeznaczone, za zezwoleniem ordynariusza, do sprawowania kultu Bożego, dla pożytku jakiejś wspólnoty lub grupy wiernych, którzy się w nim zbierają, do którego za zgodą kompetentnego przełożonego mogą przychodzić także inni wierni”⁵⁶. Zgodnie z tą definicją, by jakieś miejsce mogło stać się kaplicą, należy uzyskać na to zezwolenie ordynariusza. On z kolei przed wydaniem go winien albo sam, albo przez kogoś innego upewnić się, że miejsce przeznaczone na kaplicę jest do tego celu odpowiednie i właściwie urządzone⁵⁷. Samo zezwolenie nie czyni jeszcze z kaplicy miejsca świętego – będzie nim dopiero po pobłogosławieniu. Zanim to nastąpi, może być jedynie miejscem do sprawowania kultu⁵⁸. Ważnym kryterium ustanowienia kaplicy jest także przeznaczenie jej dla wspólnoty lub grupy wiernych. Nie jest ona zatem miejscem przeznaczonym dla ogółu wiernych, tak jak kościół. To przede wszystkim odróżnia od siebie te dwa miejsca święte⁵⁹. Nie jest konieczne, by wspólnota czy grupa, dla której erylguje się kaplicę, stanowiła w sensie ścisłym osobę prawną. Wystarczy, że da się ją w jakiś sposób zidentyfikować⁶⁰.

Obecnie obowiązujący *Kodeks Prawa Kanonicznego* odstąpił od dawnego podziału kaplic na publiczne, półpubliczne i prywatne⁶¹. Mówi o kaplicach jedynie ogólnie, chociaż w najnowszych komentarzach do tych kodeksowych norm spotkać można inne tytuły, na przykład „Kaplice i kaplice prywatne” lub „Kaplice publiczne i kaplice prywatne”. W rzeczywistości jednak chodzi o kaplice *sensu stricto*, czyli miejsca kultu Bożego przeznaczone dla wspólnoty lub

⁵⁵ Por. *Kodeks Prawa Kanonicznego. Komentarz*, dz. cyt., s. 899–900.

⁵⁶ KPK, kan. 1223.

⁵⁷ Por. tamże, kan. 1224 § 1.

⁵⁸ Por. *Kodeks Prawa Kanonicznego. Komentarz*, dz. cyt., s. 910–911; J. KRUKOWSKI, *Miejsca i czasy święte*, dz. cyt., s. 450.

⁵⁹ Por. J. BAKALARZ, *Miejsca i czasy święte*, dz. cyt., s. 394–395.

⁶⁰ Por. *Kodeks Prawa Kanonicznego. Komentarz*, dz. cyt., s. 910.

⁶¹ Zob. *Codex Iuris Canonici Pii X Pontificis Maximi...*, dz. cyt., kan. 1188 § 2.

grupy wiernych, i kaplice prywatne, czyli przeznaczone dla pożytku jednej lub kilku osób fizycznych⁶². O tym, że prawodawca dokonał takiego rozróżnienia, dowiedzieć się można nie z tytułu tego rozdziału w *Kodeksie*, ale z treści jego norm. W kwestii kaplic prywatnych należy uczynić jeszcze jedną uwagę: mianowicie mogą je posiadać biskupi. Taka kaplica „cieszy się tymi samymi prawami co inne”⁶³, wszystkie zaś muszą być wyłączone z jakiegokolwiek użytku domowego, a zarezerwowane jedynie dla kultu Bożego⁶⁴.

Obok wspomnianych wymogów dotyczących ustanowienia kaplicy prawodawca kodeksowy poleca je pobłogosławić, stosując do tego obrzęd zamieszczony w księgach liturgicznych⁶⁵. *Obrzędy poświęcenia* nie zawierają osobnego rozdziału dotyczącego błogosławienia kaplic, z drugiej jednak strony, bynajmniej nie pomijają milczeniem takiej czynności. O błogosławieniu kaplic jest mowa wprost w przepisach o błogosławieniu kościoła – czyli stosuje się w tej sytuacji ten sam obrzęd⁶⁶. Komentatorzy zwracają uwagę, iż nowością w obecnym prawie jest błogosławienie kaplic domowych⁶⁷, gdyż poprzednio obowiązuje *Kodeks* tego zabraniał⁶⁸.

Określony w *Obrzędach* czas, kiedy można błogosławić kaplice, jest identyczny jak w przypadku błogosławienia kościoła⁶⁹. Jeśli chodzi o szafarza, to uprawnienie ma – również tak jak przy błogosławieniu kościoła – biskup diecezjalny, z możliwością delegowania do tego kapłana⁷⁰. *Kodeks* nie porusza wprost tego zagadnienia, oprócz normy ogólnej, że błogosławić miejsca święte może ordynariusz⁷¹. Jak łatwo zauważyć, te dwie dyspozycje o szafarzu błogosławienia kaplicy są ze sobą sprzeczne. Skoro jednak w kanonach o kaplicach prawodawca wymienia ordynariusza, wydaje się, że może on być szafarzem ich błogosławienia.

⁶² Por. KPK, kan. 1226.

⁶³ Tamże, kan. 1227.

⁶⁴ Por. tamże, kan. 1229; *Kodeks Prawa Kanonicznego. Komentarz*, dz. cyt., s. 913.

⁶⁵ Por. KPK, kan. 1229.

⁶⁶ Zob. *Obrzędy poświęcenia kościoła i ołtarza*, dz. cyt., rozdz. V, nr 2–5.

⁶⁷ Por. *Kodeks Prawa Kanonicznego. Komentarz*, dz. cyt., s. 913.

⁶⁸ Por. *Codex Iuris Canonici Pii X Pontificis Maximi...*, dz. cyt., kan. 1196.

⁶⁹ Zob. *Obrzędy poświęcenia kościoła i ołtarza*, dz. cyt., rozdz. V, nr 3.

⁷⁰ Por. tamże, rozdz. V, nr 2.

⁷¹ Por. KPK, kan. 1207.

4. Poświęcenie i błogosławieństwo ołtarza

Kodeks Prawa Kanonicznego w tytule o miejscach świętych osobne normy poświęca ołtarzom⁷². Ołtarz to stół, na którym sprawuje się Eucharystię⁷³. Nie jest to zatem zwykły przedmiot użytkowy, ale w ścisłym tego słowa znaczeniu miejsce święte, przy którym „czci się pamiętkę Pana i rozdziela wiernym Jego Ciało i Krew”⁷⁴.

Prawodawca wylicza dwa rodzaje ołtarzy. Pierwszym z nich jest ołtarz stały, połączony z posadzką w taki sposób, że nie może być usunięty. Drugi nazywany jest przenośnym. Ten z kolei, jak sama nazwa wskazuje, może być przenoszony⁷⁵. Różnica między nimi polega ponadto na materiale, z jakiego mają być wykonane. „Zgodnie z ustalonym zwyczajem Kościoła, mensa ołtarza stałego winna być kamienna i to wykonana z jednego kamienia naturalnego. Za zezwoleniem jednak Konferencji Episkopatu może być użyty także inny materiał, odpowiedni i trwały. Kolumny zaś, czyli podstawę, można wykonać z jakiegokolwiek materiału”⁷⁶. „Ołtarz przenośny wolno wykonać z każdego materiału trwałego i odpowiedniego do użytku liturgicznego”⁷⁷. Kolejna różnica polega na miejscu usytuowania ołtarza: stały powinien być w każdym kościele, w innych natomiast miejscach przeznaczonych na sprawowanie świętych obrzędów ma się znajdować albo ołtarz stały, albo przenośny⁷⁸.

Ponieważ ołtarz ma być miejscem świętym przeznaczonym do sprawowania kultu Bożego, winien być poprzez liturgiczny akt poświęcenia lub błogosławieństwa wyłączony z użytku świeckiego⁷⁹. *Obrzędy poświęcenia kościoła i ołtarza* normują te dwie czynności w osobnych

⁷² Zob. tamże, kan. 1235–1239.

⁷³ Por. tamże, kan. 1235 § 1.

⁷⁴ *Obrzędy poświęcenia kościoła i ołtarza*, dz. cyt., rozdz. IV, nr 4.

⁷⁵ Por. KPK, kan. 1235 § 1.

⁷⁶ Tamże, kan. 1236 § 1; por. *Obrzędy poświęcenia kościoła i ołtarza*, dz. cyt., rozdz. IV, nr 6. Komentatorzy tej normy podają, że obecnie jedynie zaleca się, ale nie wymaga wykonania ołtarza z naturalnego kamienia. Wystarczy, że będzie to materiał godny, trwały i stanowiący jedną całość. Por. *Kodeks Prawa Kanonicznego. Komentarz*, dz. cyt., s. 917.

⁷⁷ KPK, kan. 1236 § 2; por. *Obrzędy poświęcenia kościoła i ołtarza*, dz. cyt., rozdz. IV, nr 6.

⁷⁸ Por. KPK, kan. 1235 § 2.

⁷⁹ Tamże, kan. 1237 §, kan. 1239 § 1; J. KRUKOWSKI, *Miejsca i czasy święte*, dz. cyt., s. 457.

rozdziałach. Rozdział czwarty dotyczy obrzędów poświęcenia ołtarza⁸⁰, zaś rozdział szósty obrzędów błogosławieństwa⁸¹. Tematyka ta obecna jest również w innych częściach rytuału, gdyż te liturgiczne czynności często związane są z poświęceniem lub błogosławieństwem razem tak kościoła, jaki i ołtarza⁸².

Mówiąc najpierw o poświęceniu ołtarza, warto od razu zaznaczyć, że obecnie prawodawca kościelny nie mówi o jego konsekracji, ale właśnie o poświęceniu. Takie pojęcie zostało bowiem zastosowane w *Kodeksie*⁸³ i w polskim wydaniu *Obrzędów poświęcenia kościoła i ołtarza*⁸⁴. Jednak łacińskie wydanie typiczne *Obrzędów* w trzech miejscach używa jeszcze pojęcia „konsekracja ołtarza”⁸⁵. Za wersją łacińską idzie Edward Szafrowski, który przetłumaczył wydane wówczas *Obrzędy*⁸⁶.

Jak wyżej wspomniano, ołtarz stały, a czasem także przenośny, należy poświęcić⁸⁷. „Poświęcenie Bogu nowo wybudowanych w diecezji ołtarzy należy do biskupa, któremu powierzona została troska o kościół lokalny. Jeżeli sam nie może tego dokonać, powinien zlecić innemu biskupowi, zwłaszcza swojemu współpracownikowi lub pomocnikowi w pracy duszpasterskiej wśród wiernych, dla których nowy ołtarz został zbudowany. W przypadkach nadzwyczajnych to zadanie biskup specjalnym mandatem może zlecić kapłanowi”⁸⁸. Jak łatwo zauważyć, źródłem tego przepisu jest *Kodeks Prawa Kanonicznego*, który wprost podaje szafarza poświęcenia miejsca⁸⁹, tutaj będącego równocześnie szafarzem poświęcenia ołtarza. Z drugiej strony, cytowany przepis jest modyfikacją takiej samej normy podawanej w *Obrzędach* przy po-

⁸⁰ Zob. *Obrzędy poświęcenia kościoła i ołtarza*, dz. cyt., rozdz. IV, s. 116–161.

⁸¹ Zob. tamże, rozdz. VI, s. 173–176.

⁸² Tamże, rozdz. II, nr 16, 63–64, rozdz. III, nr 23–24.

⁸³ Zob. KPK, kan. 1237 § 1, kan. 1238 §§ 1–2.

⁸⁴ Zob. *Obrzędy poświęcenia kościoła i ołtarza*, dz. cyt., rozdz. IV.

⁸⁵ Por. SACRA CONGREGATIO PRO SACRAMENTIS ET CULTU DIVINO, *Ordo dedicationis ecclesiae et altaris*, 29 maii 1977, rozdz. II, nr 17; rozdz. IV, nr 23, rozdz. V, nr 6.

⁸⁶ Por. *Nowe przepisy liturgiczne dotyczące dedykacji kościoła i ołtarza*, w: *Posoborowe prawodawstwo kościelne, dokumenty prawno-liturgiczne*, zebrał i przetłum. E. Szafrowski, t. XI, z. 1, Warszawa 1980, s. 181, 233, 251.

⁸⁷ Por. KPK, kan. 1237 § 1.

⁸⁸ *Obrzędy poświęcenia kościoła i ołtarza*, dz. cyt., rozdz. IV, nr 12.

⁸⁹ Por. KPK, kan. 1206.

święceniu kościoła⁹⁰. Nie wiadomo jednak, dlaczego nie wspominają one obok biskupa diecezjalnego (i możliwości zlecenia tej czynności innym) tych, którzy w prawie są z nim zrównani, a według prawa kodeksowego mogą ołtarze poświęcać⁹¹.

Prawodawstwo liturgiczne wypowiada się także w sprawie używania ołtarza jeszcze nie poświęconego. „Ponieważ ołtarz staje się rzeczą świętą przede wszystkim przez sprawowanie Eucharystii, dla podkreślenia prawdy tego stwierdzenia należy unikać odprawiania Mszy świętej na nowym ołtarzu przed jego poświęceniem. W ten sposób Msza poświęcenia będzie też pierwszą Eucharystią sprawowaną na tym ołtarzu”⁹². Jeśli chodzi o dzień obrzędu, to powinna to być przede wszystkim niedziela, gdyż wówczas wierni mogą się liczniej zgromadzić. Względy duszpasterskie mogą być przyczyną wybrania innego terminu. Nigdy jednak nie należy sprawować obrzędów poświęcenia w Triduum Paschalne, w Środę Popielcową, w dniach Wielkiego Tygodnia oraz w Dzień Zaduszny⁹³.

Ołtarze mogą być również błogosławione. Dotyczy to ołtarzy przenośnych⁹⁴. Prawodawstwo nie określa jednak sytuacji, kiedy należy błogosławić, a nie poświęcać ołtarz. Komentatorzy także nie podejmują tego zagadnienia. Pewne odniesienie znaleźć można jedynie u Józefa Bakalarza, który twierdzi, że w przypadku ołtarza przenośnego prawodawca „pozostawia swobodę wyboru dedykacji albo benedykcji”⁹⁵. Według *Obrzędów poświęcenia kościoła i ołtarza*, „ołtarz przenośny błogosławi biskup diecezji lub kapłan, który jest rektorem kościoła”⁹⁶. Jest to węższa grupa szafarzy niż przy poświęceniu ołtarza, choć wydaje się, że takie same uprawnienia mają wszyscy tam wspomniani. Ponadto warto przywołać normę, według której miejsca święte może błogosławić każdy ordynariusz. On też może do tej czynności delegować innego kapłana⁹⁷. Rytuał stwierdza, że błogosławić

⁹⁰ Por. *Obrzędy poświęcenia kościoła i ołtarza*, dz. cyt., rozdz. II, nr 6.

⁹¹ Por. KPK, kan. 1206; *Kodeks Prawa Kanonicznego. Komentarz*, dz. cyt., s. 917; J. KRUKOWSKI, *Miejsca i czasy święte*, dz. cyt., s. 455–456.

⁹² *Obrzędy poświęcenia kościoła i ołtarza*, dz. cyt., rozdz. IV, nr 13.

⁹³ Por. tamże, rozdz. IV, nr 14.

⁹⁴ Por. KPK, kan. 1237 § 1.

⁹⁵ J. BAKALARZ, *Miejsca i czasy święte*, dz. cyt., s. 405.

⁹⁶ *Obrzędy poświęcenia kościoła i ołtarza*, dz. cyt., rozdz. VI, nr 4.

⁹⁷ Por. KPK, kan. 1207.

oltarz można w dowolnym dniu, zaleca jednak niedzielę, by można było tego dokonać w obecności liczniej zgromadzonych wiernych. Zakazuje natomiast błogosławić w Wielki Piątek i Wielką Sobotę⁹⁸.

5. Błogosławienie cmentarza

Prawodawca kodeksowy poświęca kwestii cmentarzy tylko cztery kanony⁹⁹. Wspomina o posiadaniu ich przez Kościół, o ich błogosławieniu i grzebaniu zmarłych w kościołach. Inne unormowania mają znaleźć się w prawie partykularnym¹⁰⁰. Kwestie te reguluje także prawo cywilne¹⁰¹.

Cmentarz to miejsce spoczynku, grzebania zmarłych¹⁰². *Kodeks* poleca, aby Kościół posiadał własne cmentarze. Gdyby było to niemożliwe, wówczas na cmentarzach komunalnych powinno być wydzielone miejsce przeznaczone do grzebania zmarłych wiernych. Tak cmentarz kościelny, jak i miejsce wydzielone na cmentarzu komunalnym winny być pobłogosławione¹⁰³. W obrzędzie błogosławienia cmentarza czytamy: „Kościół uważa cmentarze za miejsce święte i dlatego stara się i zachęca, aby nowe cmentarze, przygotowane przez wspólnotę katolicką albo przez władzę świecką w krajach katolickich, były pobłogosławione i aby został na nich wzniesiony krzyż Pana, znak nadziei zmartwychwstania dla wszystkich ludzi”¹⁰⁴. Gdyby Kościół nie mógł posiadać żadnego z tych cmentarzy, wówczas każdorazowo należy błogosławić poszczególne groby przy chowaniu zmarłych¹⁰⁵.

⁹⁸ Por. *Obrzędy poświęcenia kościoła i ołtarza*, dz. cyt., rozdz. VI, nr 5.

⁹⁹ Zob. tamże, kan. 1240–1243.

¹⁰⁰ Por. tamże, kan. 1243. Zob. KOMISJA EPISKOPATU POLSKI DO SPRAW SZTUKI KOŚCIELNEJ, Instrukcja *Ochrona cmentarzy*, 1987, w: Dokumenty duszpastersko-liturgiczne Episkopatu Polski 1966–1993, oprac. Cz. KRAKOWIAK, L. ADAMOWICZ, Lublin 1994, s. 343–348.

¹⁰¹ ALEKSANDER SOB CZAK w swojej publikacji przybliżyła między innymi prawodawstwo polskie dotyczące cmentarzy i grzebania zmarłych. Zob. *Poradnik cmentarny. Kościelne i cywilne normy prawne o cmentarzach i chowaniu zmarłych, wraz z orzecznictwem*, Gniezno 2003.

¹⁰² Por. B. FILARSKA, *Cmentarz*, w: Encyklopedia katolicka, t. III, red. R. ŁUKASZYK, L. BIEŃKOWSKI, F. GRYGLEWICZ, Lublin 1979, kol. 517.

¹⁰³ Por. KPK, kan. 1240 § 1; J. KRUKOWSKI, *Miejsca i czasy święte*, dz. cyt., s. 458.

¹⁰⁴ *Obrzędy błogosławieństw dostosowane do zwyczajów diecezji polskich*, t. 2, Katowice 1994, nr 1115.

¹⁰⁵ Por. KPK, kan. 1240 § 2.

Oprócz wymienionych mogą również istnieć cmentarze parafialne, instytutów zakonnych, osób prawnych czy też rodzinne. Osoby prawne lub rodziny mogą także posiadać własne grobowce¹⁰⁶. Bez względu na rodzaj cmentarza, wolą prawodawcy jest, by każdy z nich był pobłogosławiony. *Kodeks* w części ogólnej o miejscach świętych stanowi, że błogosławić je może każdy ordynariusz¹⁰⁷, co odnieść należy także do cmentarzy. Cytowany już obrzęd błogosławienia cmentarza wymienia biskupa diecezjalnego jako jego szafarza, zaznaczając jednocześnie, że może on tę czynność powierzyć kapłanowi, zwłaszcza swemu współpracownikowi w sprawowaniu opieki duszpasterskiej nad wiernymi, którzy podjęli staranie o budowę cmentarza¹⁰⁸. Jeśli chodzi o cmentarz kleryckiego instytutu zakonnego na prawie papieskim lub kleryckiego stowarzyszenia życia apostołskiego na prawie papieskim, szafarzem błogosławienia będzie wyższy przełożony instytutu lub stowarzyszenia¹⁰⁹. Z kolei osądowi ordynariusza miejsca pozostawia się możliwość błogosławienia grobowców. Będzie to z pewnością uzależnione od udzielenia mu gwarancji, czy będą one chronione jako miejsca sakralne, jakimi stają się poprzez akt błogosławieństwa¹¹⁰.

Błogosławić cmentarz można w każdym dniu roku, z wyjątkiem Środy Popielcowej i Wielkiego Tygodnia. Tak jak przy innych poświęceniach czy błogosławieństwach, tutaj także zalecana jest szczególnie niedziela, ze względu na możliwość liczniejszego zgromadzenia wiernych, ale przede wszystkich ze względu na cotygodniowe upamiętnienie Paschy Chrystusa, która wyraża paschalny sens śmierci chrześcijanina¹¹¹.

Zakończenie

Miejsca święte to miejsca szczególne w życiu społeczności wierzących. Przez specjalny liturgiczny akt zostają one wyłączone z użyt-

¹⁰⁶ Tamże, kan. 1241 §§ 1–2; J. KRUKOWSKI, *Miejsca i czasy święte*, dz. cyt., s. 459.

¹⁰⁷ Por. KPK, kan. 1207.

¹⁰⁸ Por. *Obrzędy błogosławieństw dostosowane do zwyczajów diecezji polskich*, dz. cyt., nr 1116.

¹⁰⁹ Por. KPK, kan. 1207, kan. 134 § 1.

¹¹⁰ Tamże, kan. 1241 § 2; *Kodeks Prawa Kanonicznego. Komentarz*, dz. cyt., s. 919–920.

¹¹¹ Por. *Obrzędy błogosławieństw dostosowane do zwyczajów diecezji polskich*, dz. cyt., nr 1117.

ku świeckiego, a przeznaczone do kultu Bożego lub też do grzebania zmarłych. Prawodawca kodeksowy podaje szczegółowe normy dotyczące niektórych miejsc świętych, takich jak kościoły, kaplice, ołtarze czy cmentarze. W tej części *Kodeksu* wymieniono również sanktuaria, jednak nie zostały one opisane w tym przedłożeniu, gdyż w *Kodeksie* nie ma mowy o ich poświęceniu czy błogosławieniu. Najczęściej powstają one w miejscu już wcześniej poświęconym lub pobłogosławionym.

By dane miejsce rzeczywiście stało się miejscem świętym, należy je poświęcić lub pobłogosławić. Kościelne prawodawstwo określa, którą z tych form należy wybrać w danym wypadku, jak również wypowiada się na temat szafarza tego liturgicznego obrzędu. Ważną kwestię stanowi tu także wybór dnia na poświęcenie czy błogosławieństwo. *Kodeks Prawa Kanonicznego* pomija ten temat, jednak jest on omówiony w odpowiednich księgach liturgicznych. Znajomość norm dotyczących prezentowanych w artykule kwestii wydaje się konieczna zwłaszcza dla osób duchownych, gdyż często zdarzają się sytuacje sprzeczne z omawianymi przepisami prawa kościelnego.

Dedication and blessing of holy places

The holy places have specific meaning in the life of the faithful. By the special liturgical act they are excluded from secular usage and intended to divine worship or to the burial of the faithful. Cannon Law gives us specific norms considering some holy places as: churches, chapels, altars, cemeteries. In order to become a holy place, this place must be dedicated or blessed. Church law states as well which form to choose: dedication or blessing. It says also about a person who can perform this rite. Important think in this case is choosing the day of dedication or blessing. *The Code of Canon Law* skips this theme however it is present in liturgical books. Knowledge this norms, which have been discussed in this article seems to be important, especially for the clergy, because the opinions presented by them are often contrary to the church's regulations.